

נזירות

תקציר: כאשר אנו משווים את המקומות השונים בהם הרמב"ם התייחס למעמד הנזירות, עולה לפנינו סתירה בדבריו. לאור סתירה זו, עלינו לבחון האם קיים מושג של נזיר אידיאלי והאם התורה מאפשרת לאדם להיות נזיר או שמא מדובר על אפשרות שהיא כלל אינה רצויה.

א. מבוא – בין חטא למצווה

כאשר אנו משווים את המקומות השונים בהם הרמב"ם התייחס למעמד הנזירות, עולה לפנינו סתירה בדבריו. לאור סתירה זו, עלינו לבחון האם קיים מושג של נזיר אידיאלי והאם התורה מאפשרת לאדם להיות נזיר או שמא מדובר על אפשרות שהיא כלל אינה רצויה.

בשתי מקומות אנו מוצאים יחס חיובי כלפי הנזיר ומוסד הנזירות. בהלכות נזירות (סוף פרק י"י) כתוב:

האומר הריני נזיר אם אעשה כך וכך או אם לא אעשה וכיוצא בזה הרי זה רשע ונזירות כזו מנזירות רשעים הוא, אבל הנודר לה' דרך קדושה הרי זה נאה ומשובח ועל זה נאמר 'נזר אלהיו על ראשו קדש הוא לה' (במדבר ו, ז-ח), ושקלו הכתוב כנביא (שנאמר) 'ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריהם לנזירים' (עמוס ב, יא).

בסיום פרק מח' בחלקו השלישי של מורה הנבוכים, הרמב"ם מבהיר כי לנזירות טעם כללי יותר:

וטעם נזירות מבואר מאד, והוא הפרישות מן היין אשר הפסיד מן הראשונים והאחרונים רבים ועצומים כל הרגויו וגם אלה בין שגו, ובא מדין הנזירות מה שתראה מאיסור כל אשר יעשה מגפן היין, להרחקה יתירה עד שיספיק לאדם ממנו הדבר הצריך, כי הנשמר ממנו נקרא קדוש, והושם במדרגת כהן גדול בקדושה, עד שלא יטמא אפילו לאביו ולאמו כמוהו, זאת הגדולה מפני שפירש מן היין.

משני מקורות אלה נראה כי לדעת הרמב"ם יש בנזירות היבט מרכזי של קדושה. הבעיה היא שעמדה זו אינה העמדה היחידה של הרמב"ם, אנו מוצאים ברמב"ם מקורות אחרים בהם ניכרת התייחסות שלילית התוקפת את גישת הנזירות והפרישות.

המקור הראשון הנו הקדמתו של הרמב"ם לפרק חלק (המכונה שמונה פרקים ומופיעה בפירוש המשנה על מסכת סנהדרין). ב'פרק הרביעי' של ההקדמה הרמב"ם יוצא כנגד אנשים שפורשים ונוזרים מענייני העולם הזה:

וכאשר ראו הסכלים שאותם החסידים עשו אלו המעשים, ולא ידעו כוונתם - חשבום טובות, וכוונו אליהם, בחושבם שיהיו כמותם, והתחילו לענות

גופותיהם בכל מיני עינוי, וחשבו שהם קנו לעצמם מעלה, ועשו טוב, ושבה יתקרב האדם לה'; כאלו ה' שונא את הגוף, ורוצה להמיתו ולאבדו. והם לא ידעו שאלו הפעולות רעות, ושבהן תושג פחיתות מפחיתויות הנפש. ואין משלם אלא משל סכל במלאכת הרפואה, שראה הבקיאים מן הרופאים שהישקו חולים נוטים למות סמים חריפים, והפסיקו מהם המזון, והבריאו מחולים, וניצלו מן המות הצלה גדולה. ואמר אותו הסכל: אם אותם הדברים מבריאים מן החולי, כל שכן שיעמידו הבריא על בריאותו, או יוסיפו בה, והתחיל לקחת אותם תמיד, ולהתנהג בהנהגת החולים - שהוא יחלה בלא ספק. כן אלו, חולי הנפשות הם בלא ספק, בלקחם הרפואה על הבריאות. וזאת התורה השלימה, המשלמת אותנו, כמו שהעיד עליה יודעה: "תורת ה' תמימה... מחכימת פתי" (תהלים יט, ח) - לא זכרה דבר מזה. ואמנם כוונה שיהיה האדם טבעי, הולך בדרך האמצעית: יאכל מה שמותר לו לאכול בשיווי, וישתה מה שמותר לו לשתות בשיווי, ויבעל מי שמותר לו לבעול בשיווי, ויישב המדינות בצדק וביושר, לא שישכון במערות ובהרים, ולא שילבש השער והצמר, ולא שיטריח הגוף ועינהו. והזהיר מזה במה שבא אלינו בקבלה. אמר בנזיר: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש" (במדבר ו, יא), ואמר: "וכי על אי זה נפש חטא זה? על שמנע עצמו מן היין. והלא דברים קל וחומר, אם מי שציער עצמו מן היין צריך כפרה, המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה".

בדברים ארוכים וברורים אלה, הרמב"ם יוצא כנגד אנשים שנוזרים יותר ממה שהתורה ציוותה. נזירות מסוג זה, מהווה מעשה שלכאורה מקרבם לקדושה בבחינת לפני משורת הדין אך לפי הרמב"ם כאן, בדיוק בשל נקודה זו הוא נוטה מ'שביל הזהב' שציוותה התורה, ועל כן איננו ראוי. לאור כך, הוא מסכם, גם הנזיר המופיע בתורה מוגדר כחוטא, ונראה שאין הוא נקרא קדוש ואין ראוי לנזור כך.

כיוון דומה מצוי בהלכות דעות (פרק ג', הלכה א), המקבילים במובנים רבים להקדמתו לפרק חלק.

שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם, אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון, עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש

וכפי שמביא מדרש רבה (במדבר י,יא):

כל ימי הזירו לה' וגו' בא וראה שכל מי שמקדש את עצמו מלמטה מקדישין אותו מלמעלה זה לפי שמוזר את עצמו מן היין ונוהג צער בעצמו שלא יגלח ראשו כדי לשמור עצמו מן העבירה, אמר הקב"ה: הרי הוא חשוב לפני ככהן גדול מה כהן אסור ליטמא לכל המתים אף נזיר אסור ליטמא לכל המתים מה ככהן גדול כתיב "כי נזר שמן משחת אלהיו עליו" (ויקרא כא, יב) אף בנזיר הוא אומר 'כי נזר אלהיו על ראשו' (במדבר ו, ז) מה ככהן כתיב 'ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים' (דברי הימים א כג, יג), אף נזיר נקרא קדוש שנאמר 'כל ימי נזרו קדוש הוא לה' (במדבר ו, ד)...

בספרי (פיסקה כו), כפי שהערנו בחלק זה, ההקבלה הלשונית והתוכנית הובילה גם למסקנות הלכתיות:

... עד שלא יאמר יש לי בדין - הואיל וכהן גדול בל יטמא לקרובים ונזיר בל יטמא לקרובים אם למדתי לכהן גדול שמטמא למת מצוה אף נזיר מטמא למת מצוה.

ועוד ק"ו ומה כהן גדול שקדושתו קדושת עולם הרי הוא מטמא למת מצוה נזיר שקדושתו קדושת שעה אינו דין שיטמא למת מצוה. לא אם אמרת בכהן גדול שאינו מביא קרבן על טומאתו לפיכך מטמא למת מצוה תאמר בנזיר שמביא קרבן על טומאתו לפיכך לא יטמא למת מצוה תלמוד לומר 'לאביו ולאמו לא יטמא' (ויקרא כא, יא) - לאביו ולאמו לא יטמא אבל מטמא הוא למת מצוה...

הא עד שלא יאמר יש לי בדין נאמר כלל בכהן גדול ונאמר כלל בנזיר מה כלל האמור בכהן גדול בל יטמא לקרובים אף כלל האמור בנזיר בל יטמא לקרובים אתה דן מכהן גדול ואני אדון מכהן הדיוט נאמר כלל בכהן הדיוט ונאמר כלל בנזיר מה כלל האמור בכהן הדיוט הרי הוא מטמא לקרובים אף כלל האמור בנזיר הרי הוא מטמא לקרובים. אתה דן מכהן גדול ואני אדון מכהן הדיוט - תלמוד לומר לאביו ולאמו לא אחיו ולאחותו לא יטמא להם במותם (במדבר ו, ז)...

מעניין לראות את הקשר בין כהן גדול ונזיר עולה גם בדברי הרמב"ם בספר המצוות. במצוות לא תעשה רז מונה הרמב"ם את האיסור של הנזיר להיטמא-

והמצוה הר"ז היא שהזהיר הנזיר מהטמא למת והוא אמרו לאביו ולאמו לא יטמא.

מלבד נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כגון כהני העובדי כוכבים, גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה, המהלך בדרך זו נקרא חוטא, שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא פירש אלא מן היין צריך כפרה המונע עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה, לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד, ולא יהא אסור עצמו בנדריים ובשבועות על דברים המותרים, כך אמרו חכמים לא דייך מה שאסרה תורה אלא שאתה אסור עליך דברים אחרים, ובכלל הזה אלו שמתענין תמיד אינן בדרך טובה, ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית, ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן צוה שלמה ואמר אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם.

חשוב לציין כי הסתירה בין המקורות השונים ברמב"ם אינה מתחילה רק ברמב"ם. במובנים רבים, היא מתחילה כבר בפסוקי התורה עצמם. הרמב"ם, בשתי התייחסויותיו לנזירות, מתבסס על פסוקים שונים. מצד אחד, כך נראה, התורה קוראת לנזיר קדוש אך מצד שני הוא נדרש להביא קרבן חטאת בגלל החטא שהוא עשה ולפי המדרש נראה כי עצם הנזירות היא היא חטא. אם כך, הדיאלקטיקה הפנימית קיימת כבר בפשט הפסוקים ולאחר מכן במדרשים וכן בכתבים השונים של הרמב"ם.

ב. כהן ונזיר

לצורך הסבר הסתירה יש לעמוד ראשית על הקבלה הקיימת בפשט הפסוקים בין ויקרא פרק כא (י-טו) ובין במדבר פרק ו (א-ח). במערכת פרשיות זו, התורה משווה בין כהן גדול ובין נזיר הן בלשון והן בהלכות. מבחינה הלכתית ניתן לראות הקבלות ברורות באיסורי הטומאה, אשר מסתעפות ומפורטות במדרשי חז"ל הלומדים את איסורי הנזיר מאיסורי הכהן הגדול. מבחינה לשונית ניתן לראות את הזיקה הקיימת בין מספר מילים מנחות:

נזר- מילה זו מופיעה בתורה רק בשני הקשרים. ההקשר הראשון הוא 'הנזיר', אשר 'הנזר' בא לידי ביטוי בשמו ובפעולותיו. ההקשר השני הוא פרשיות הכהונה הגדולה, בהן הביטוי מופיע בין בתיאור קדושתו ותפקידו בפרשת אמור, והן ביחס לציץ אותו הוא נושא.

קדוש- גם הנזיר וגם הכהן הגדול מתוארים כקדושים.

ייתכן שעקרונות אלו הביאו את המדרשי הלכה להשוות בין שני התחומים. כך הם דברי הספרי זוטא (פיסקה ו) שציטט הרמב"ם-

" כל ימי נזרו קדוש הוא לה', מפני שנזר דרך פרישות וטהרה נקרא קדוש ולא עוד אלא ששקלו הכתוב כנביא שנאמר 'ואקים מבניכם לנביאים ומבחורכם לנזירים'

נזיר ראוי. ישנה בעיה של נזירות שנובעת ממניעים שאינם ראויים. כאשר הרקע והרצון נובע מסיבות אמיתיות ונכונות הוא נקרה קדוש כמו כהן גדול³.

הרמב"ם מתאר בהלכות יסודי התורה (פרק ז, הלכה א') את דמותו של הנביא:

מיסודי הדת לידע שהאל מנבא את בני האדם, ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו ולא יאה יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאד, אדם שהוא ממולא בכל המדות האלו שלם בגופו כשיכנס לפרדס וימשך באותן העניינים הגדולים הרחוקים ותהיה לו דעה נכונה להבין ולהשיג והוא מתקדש והולך ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן והולך ומרזז עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים ולא מהבלי הזמן ותחבולותיו אלא דעתו פנויה תמיד למעלה קשורה תחת הכסא להבין באותן הצורות הקדושות הטהורות ומסתכל בחכמתו של הקב"ה כולה מצורה ראשונה עד טבור הארץ ויודע מהן גדלו, מיד רוח הקודש שורה עליו, ובעת שתנוח עליו הרוח תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים אישים ויהפך לאיש אחר ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים כמו שנאמר בשאל והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר.

ב'מורה הנבוכים' הביא הרמב"ם את דברי הספרי זוטא שהשוו בין נזיר ונביא בעקבות דברי הנביא עמוס.

על בסיס דברים אלה, ניתן לומר שלדעת הרמב"ם, הנביא צריך להיות ברמה מסויימת – נזיר; הוא פורש מדרכי כלל העם ומתפנה משאר הבלי העולם והזמן. אנו, דווקא למדים בעיקר בכיוון ההפוך - הנזיר הרצוי והקדוש אינו פורש בצורה מוחלטת מהעולם, אלא נשאר עם העולם וצריך גם לקדמו ולהנהיגו, בדומה לנביא שמטרתו להנהיג את עם ישראל ולהורות להם את הדרך אשר ילכו בה. מבנה דומה קיים גם כלפי פרישותו של הכהן הגדול- הוא מובדל וקדוש מהעם אך מטרתו להנהיגם. גם כאשר הוא נכנס לקודש הקודשים המטרה היא לכפר על העם, והוא נמצא שם זמן קצר על מנת שלא להפחידם. בזמן שהוא שם הוא מתפלל תפילה קצרה על כלל עם ישראל.

הנזיר אינו יכול להסתגף מכל העולם, מפני שהוא מתנתק מהמצויאות והחברה. התורה היא מדינית והיא צריכה להישאר כך. אך יש רמה מסוימת של קדושה שהאדם יכול

למרות הדמיון, חשוב לשים לב לכך שהפסוק אותו מביא הרמב"ם איננו מפרשת נזיר אלא מפרשת כהן גדול (ויקרא כא,יא)¹.

נסכם חלק זה בקביעתו של הלמדנית של המנחת חינוך בריש מצווה ששח. לדבריו, קדושת הנזיר פועלת באוותו האופן בו פועלת שבועה – וכפי ששבועה פועלת על הגברא כך גם בנזיר נתפס בקדושה ידומיא דכהן גדול².

ג. מטרת הנזירות

הנצי"ב בפירושו על התורה (במדבר ו, ח) מתאר שתי מטרות שונות של מוסד הנזירות:

דיש לדעת דתכלית הנזירות בא לשני אופנים:

א. כדי להתקדש ולהשיג רוח הקודש... הרי דענין אחד הוא, ועל זה כתיב להזיר לה' (במדבר ו, ב), שהוא מופרש לגבוה,

וה-ב, כדי להבדל מניאוף... הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין...

בעקבות הנצי"ב ניתן להגדיר כי ישנן שתי מוטיבציות שונות לנזירות. ישנה נזירות שנועדה להרחיק את האדם מן העבירות ובמסגרתה האדם פונה לדרך קיצונית שנועדה למנוע נפילות, ונראה שסוג זה של נזירות מופיע בהלכות דעות לרמב"ם ובהקדמה לפרק חלק. אך ישנו סוג נוסף של נזירות אשר ניתן ללמוד עליה מהסיפור שמובא בגמרא במסכת נזיר (ד ע"ב):

לכדתניא: אמר שמעון הצדיק: מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא חוץ מאדם אחד, שבא אלי מן הדרום יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, אמרתי לו: בני, מה ראית לשחת שער נאה זה? אמר לי: רועה הייתי לאבי בעירי, והלכתי לשאוב מים מן המעיין ונסתכלתי בבואה שלי, ופחז יצרי עלי וביקש לטורדני מן העולם, אמרתי לו: ריקה! מפני מה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, שסופך להיות רמה ותולע? העבודה, שאגלחך לשמי! עמדתי ונשקתי על ראשו, אמרתי לו: כמותך ירבו נזירים בישראל, עליך הכתוב אומר: 'איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה'.

שמעון הצדיק לא קיבל אשם נזיר, חוץ מאותו נזיר מהדרום. נראה כי שמעון הצדיק לא קיבל אשם נזיר מפני שהוא לא הסכים לריבוי הנזירים שהיו בתקופתו, והוא טען שהם נזורים ממניעים שאינם נכונים. הנזיר מהדרום קיבל על עצמו את הנזירות מתוך עול מלכות שמים וכוונות טהורות, ולכן הוא

3 הערת העורך: מקרה מובהק יותר של נזירות רצויה מופיע בגמרא בנדרים דף י ע"א: רבי יהודה אומר: חסידים הראשונים היו מתאווין להביא קרבן חטאת, לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם, מה היו עושים? עומדין ומתנדבין נזירות למקום, כדי שיתחייב קרבן חטאת למקום

1 וראה גם פירוש המשנה נזיר ו,ה.

2 מכל המדרשים שראינו עד כה משמע שהנזיר קדוש בגברא, כנגד השיטה שמדברת על איסור חפצא כמו נדר.

לשאוף להגיע אליה כל עוד מטרתה הסופית היא לחזור כלפי העם. יש להקביל את מעמד הנזיר למציאות שהרמב"ם מתאר בסיום הלכות שמיטה ויובל כמציאותם של הלויים והנלווים אליהם – מציאות זו, כך מתואר שם, מאפשרת לכל אדם שחשקה נפשו להתקדש ולהגיע אליה, בדומה לעקרון של הנזירות⁴.

נסכם בדבריו הברורים והקצרים של ר"י טברסקי (מבוא למשנה תורה עמ' 347):

הכרח ברור הוא, כנראה, להבחין בין סגפנות שהיא ביטוי לסלידה מן העולם הזה לבין סגפנות הנתפשת ככלי לעידון ההווה המוסרית הפנימית וכאמצעי להשגת שלימות אינטלקטואלית או להעצמתה של הרגישות הדתית.

כך יש להבין את סיום מסכת נזיר. פעמים רבות רבי סידר את המשניות כך שבסיום מסכת יופיע עקרון מחשבתי העומד בטבור הנושא בהם עסקה המסכת⁵. בסיום מסכת נזיר (ט, ה) מובא:

נזיר היה שמואל כדברי רבי נהוראי שנאמר 'ומורה לא יעלה על ראשו' (שופטים יג, ה) נאמר בשמשון ומורה ונאמר בשמואל 'ומורה' מה מורה האמורה בשמשון נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר. אמר רבי יוסי והלא אין מורה אלא של בשר ודם? אמר לו רבי נהוראי והלא כבר נאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני שכבר היה עליו מורה של בשר ודם.

מדוע חשוב לסיים את המסכת בכך ששמואל היה נזיר? המשנה רוצה לתאר לנו בסיום המסכת את דמות הנזיר האידיאלי. שמואל הוא הדמות בתנ"ך שניתן לצייר אותה כאב טיפוס של נזיר שאנו מעוניינים שהנזירים יראו כמותו. שמואל שלא פרש מהציבור, אלא לאחר שהוקדש לה' הוא עבר בערי ישראל לימד ודן את הציבור מהווה את דמות הנזיר הראוי⁶. נזיר ששקול לנביא שפרש לעבודת ה' ומקדם את עם ישראל ברוחניות.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון תשע"ו
עורך: נועם לב

בית המדרש הווירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: <http://etzion.org.il>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5

דוא"ל: office@etzion.org.il

4 כיוון קצת שונה בהסבר שיטת הרמב"ם מופיע במאמרו של אהוד סליימן- 'הנזירות במשנת הרמב"ם', מעליות יד

http://asif.co.il/?wpfb_filepage=maalyyot-14-319-pdf

5 ראה לדוגמא במסכת גיטין ומסכת יומא.

6 קיימות השוואות רבות בין משה ושמואל- ראה תהלים צט,ן; שמות רבה טז,ד.